

Tendrapport Vlaamse arbeidsmarkt 2011

Synthese

Wim Herremans
Stijn Braes
Boie Neefs
Gert Theunissen
Luc Sels

Steunpunt Werk en Sociale Economie

Raf Boey
Departement Werk en Sociale Economie

14 - 2011

WSE-Report

Steunpunt Werk en Sociale Economie
E. Van Evenstraat 2 blok C – 3000 Leuven
T:32(0)16 32 32 39 F:32(0)16 32 32 40
steunpuntwse@econ.kuleuven.be
www.steunpuntwse.be

Trendrapport Vlaamse arbeidsmarkt 2011

Synthese

Wim Herremans
Raf Boey
Stijn Braes
Boie Neefs
Gert Theunissen
Luc Sels

Een onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Financiën, Begroting, Werk, Ruimtelijke Ordening en Sport, in het kader van het Vlaams Programma Strategisch Arbeidsmarktonderzoek

<p>Deze publicatie kwam tot stand met steun van het Europees Sociaal Fonds. Het ESF stelt middelen ter beschikking voor initiatieven die bijdragen tot meer en betere jobs voor meer mensen.</p> <p>Ontdek de werking in Vlaanderen via www.esf-agentschap.be.</p>	<p>Kernthema's ESF 2007-2013</p> <ul style="list-style-type: none"> Talenten activeren Arbeidskansen geven Ondernemen met mensen
	<p>ESF investeert in jouw toekomst.</p>

Herremans, W., Boey, R., Braes, S., Neefs, B., Theunissen, G., Sels, L.

Tendrapport Vlaamse arbeidsmarkt 2011

Herremans, W., Boey, R., Braes, S., Neefs, B., Theunissen, G., Sels, L. – Leuven: Katholieke Universiteit. Steunpunt Werk en Sociale Economie, Brussel: Vlaamse Overheid. Departement Werk en Sociale Economie, 2011, aantal p. 20

ISBN-9789088730771

Copyright (2011) Steunpunt Werk en Sociale Economie
Parkstraat 45 bus 5303 – B-3000 Leuven
T:32(0)16 32 32 39 - F:32(0)16 32 32 40
steunpuntwse@econ.kuleuven.be
www.steunpuntwse.be

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this report may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means, without permission in writing from the publisher.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	III
Lijst met tabellen en figuren	IV
Inleiding	1
1. Economisch herstel wankelt.....	1
2. De arbeidsmarkt herademt, maar kloof nog niet gedicht	2
3. Relance van de diensteneconomie	3
4. Voorzichtige daling van de werkloosheid	5
5. De vacaturemarkt piekt	7
6. Gekneld tussen vraag en aanbod	9
7. De arbeidsdeelname herstelt, maar niet iedereen profiteert mee	12
8. De Vlaamse werkzaamheidsdoelen: gezond ambitieus?	13
9. Conclusie: De Vlaamse arbeidsmarkt herademt (maar hoe lang nog?)	16
Literatuur	17

Lijst met tabellen en figuren

Figuur 1.	Index van de uitzendactiviteit (België) en trendindex* van de bedrijfsoprichtingen, bedrijfsfalingen, tijdelijke werkloosheid en ontvangen VDAB-vacatures (Vlaams Gewest) (januari 2008 – oktober 2011).....	3
Figuur 2.	Trendindex* van het aantal werknemers bij RSZ in de hoofdsectoren, van het totaal aantal werknemers en van het totale arbeidsvolume (VTE) (Vlaams gewest, 2008-I tot 2011-II*).....	4
Figuur 3.	Werkloosheidskloof ten aanzien van precrisisniveau in oktober 2008* (Vlaams Gewest; nov/08 – nov/11)	6
Figuur 4.	ILO-Werkloosheidsgraad in België, de gewesten en EU-27 (2008 – 2011*)	7
Figuur 5.	Gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures, totaal, met en zonder werkervaring (Vlaams Gewest; gemiddelde januari-oktober 2000-2011)	8
Figuur 6.	Spanningsratio (aantal nwwz per openstaande VDAB-vacature), totaal en hooggeschoold personeel (Vlaams Gewest; gemiddelde januari-oktober 2000-2011) .	9
Figuur 7.	UV-curve: ILO-werkloosheidsgraad (U) en VDAB-vacaturegraad (V) (Vlaams Gewest; 2000-2011*)	10
Figuur 8.	Trendniveau* van het aandeel knelpuntvacatures, per categorie (Vlaams Gewest; 2008-I – 2010-IV)	12
Figuur 9.	Trendniveau* van de werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) (België en de gewesten, EU-27; 2006-I – 2011-II)	13
Figuur 10.	Werkzaamheid totaal (20-64 jaar), vrouwen en 55-plussers: reële graden voor 2010, gesimuleerde graden volgens scenario 1 en scenario 2 voor 2020, doelstellingen voor 2020 (Vlaams Gewest)	15
Figuur 11.	Afstemming tussen hoofd- en subdoelstellingen inzake werkzaamheid: reële werkzaamheidsgraad voor 2010, gesimuleerde werkzaamheidsgraden voor 2020 en doelstelling voor 2020 (Vlaams Gewest)	16

Inleiding

In het Trendrapport Vlaamse arbeidsmarkt 2011 brengen we de recente ontwikkelingen op de Vlaamse arbeidsmarkt in kaart. Uit de analyses blijkt dat de Vlaamse arbeidsmarkt anno 2011 aan de beterhand is, maar dat de weg naar een volledig herstel van de economische crisis nog lang kan aanslepen. Bovendien brengt het huidige klimaat van financiële en economische onrust een grote onzekerheid met zich mee over de verdere ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Stilaan duiken de eerste signalen op dat het arbeidsmarktherstel opnieuw begint te haperen. Dit hypothekeert het realiseren van een meer evenredige arbeidsdeelname en het behalen van de vooropgestelde doelstellingen tegen 2020.

Dit rapport is een synthese van de analyses die gerapporteerd werden in de themakatern 'Trends op de Vlaamse arbeidsmarkt' van *Over.Werk, Tijdschrift van het Steunpunt Werk en Sociale Economie*, 21(4), 8-72.

1. Economisch herstel wankelt

De 2009-crisis ligt achter ons. We telden tot voor kort negen opeenvolgende kwartalen met een positieve kwartaalgroei van het Belgische bruto binnenlands product. Ook het lopende jaar 2011 werd behoorlijk ingezet met een economische groei van +0,9% in het eerste kwartaal en +0,4% in het tweede kwartaal. Dit was telkens iets hoger dan de gemiddelde groei in EU-27.

In het derde kwartaal van 2011 viel de economische groei in België echter volledig stil en voor het vierde kwartaal wordt niet veel beterschap verwacht (NBB, 2011a; FPB, 2011). Dit is het gevolg van een nieuwe groeivertraging van de wereldhandel, een toenemende onrust op de financiële markten en een wankelend vertrouwen bij producenten en consumenten. Het vertrouwen van de Belgische bedrijfsleiders is in november voor de achtste opeenvolgende maand afgenomen en de algemene conjunctuurbarometer van de Nationale Bank van België is gedaald tot het laagste peil in meer dan twee jaar (NBB, 2011b). België sluit zich hiermee aan bij tendensen die zich ook elders in Europa aftekenen. Toch hield de economische groei voor EU-27 in het derde kwartaal van 2011 nog iets beter stand dan in België (+0,3% tegenover 0,0%).

Ook op jaarbasis bekeken, werden begin 2011 nog mooie groeicijfers opgetekend, zij het in dalende orde: +2,9% in het eerste kwartaal, +2,2% in het tweede kwartaal, en +1,8% in het derde kwartaal (NBB, 2011a). Dankzij de stevige eerste jaarhelft zal de gemiddelde jaargroei in 2011 naar verwachting oplopen tot +2,4%. Voor 2012 vallen de groeiprognoses vervolgens heel wat lager uit. Bovendien neemt het pessimisme hand over hand toe. De verwachte jaargroei voor 2012 werd afgezwakt van 1,6% in september 2011 naar 0,8% in oktober 2011, en zakte vervolgens verder tot 0,5% in november 2011 (FPB, 2011; HRF, 2011; OECD, 2011). Ook in Vlaanderen wordt voor 2011 nog een sterke jaargroei verwacht (+2,6%), gevolgd door een groeivertraging in 2012 (+1,6% volgens SVR, 2011). De neerwaartse bijstelling werd echter nog niet doorgerekend naar de regionale projecties.

De economische instabiliteit zorgt intussen ook voor een grote onzekerheid over de arbeidsmarktvooruitzichten. De verwachtingen voor 2011 zijn nog positief, met op Belgisch niveau een forse banengroei (+54 000 banen) en een krimp in de werkloosheid (-23 600 personen) (FPB, 2011). De voorspellingen voor 2012 zijn heel wat pessimistischer. De OECD verwacht alvast dat de Belgische werkloosheidsgraad opnieuw zal stijgen, zowel in 2012 als in 2013 (OECD, 2011). Ook de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) waarschuwt voor een 'double-dip' in de westerse economieën waardoor het werkloosheidsniveau van voor de crisis pas in 2016 opnieuw bereikt zou worden (ILO, 2011). De auteurs gaan er van uit dat omwille van de aanslepende crisis en de budgettaire

saneringsoperaties de 'jobretentie' veel beperkter zou kunnen zijn dan in de 2009-crisis. Hierdoor zou het reële jobverlies zich deze keer sneller en sterker kunnen manifesteren.

2. De arbeidsmarkt herademt, maar kloof nog niet gedicht

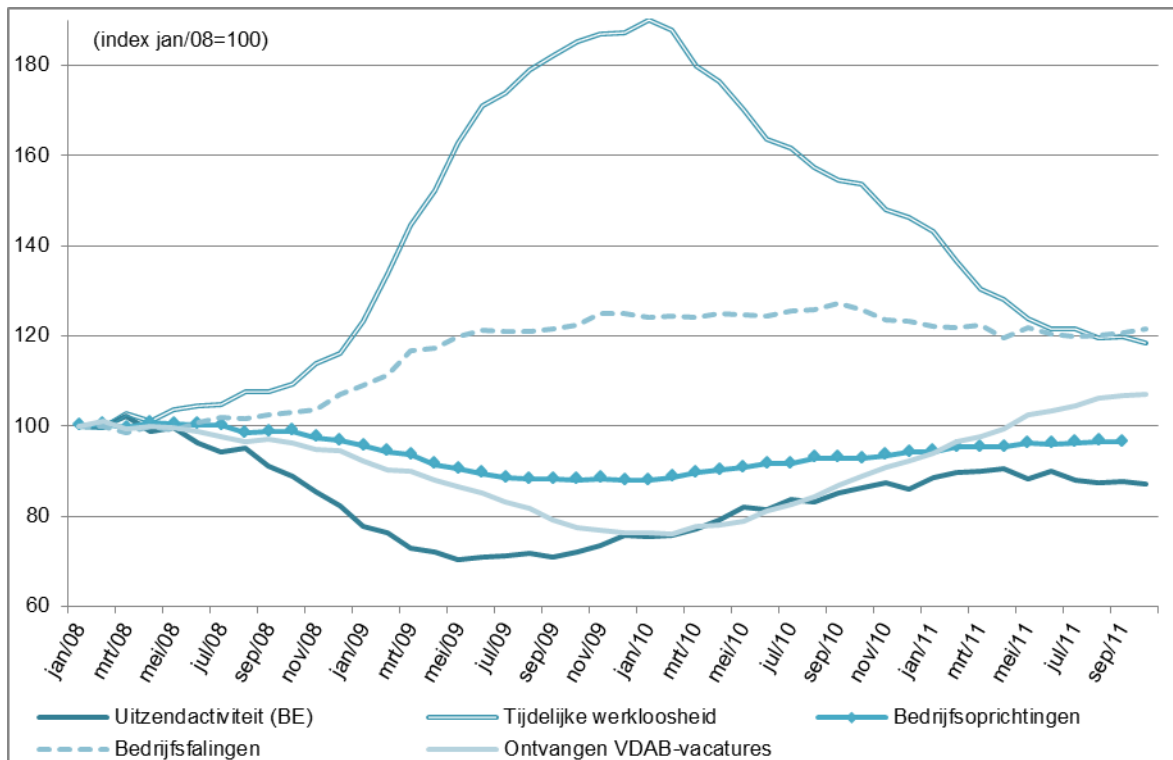
In het kielzog van het economisch herstel, deed ook de arbeidsmarkt het behoorlijk goed in de eerste jaarhelft van 2011. Dat blijkt alvast uit de ontwikkelingen voor een aantal conjunctuurgevoelige arbeidsmarktindicatoren zoals weergegeven in figuur 1. Kijken we eerst naar de tijdelijke werkloosheid. Deze trendlijn springt het meest in het oog met een spectaculaire groei van het aantal tijdelijk werklozen tot januari 2010. Nadien werd een daling ingezet die zonder onderbreking aanhield tot augustus 2011. Na een kleine opwaartse knik in september, gaf oktober opnieuw een daling te zien. Die maand zakte het trendniveau van de tijdelijke werkloosheid tot 87 800 werknemers. Dit waren er al 53 000 minder dan het hoogste niveau in januari 2010, maar toch nog bijna 14 000 tijdelijke werklozen meer dan in januari 2008. Met andere woorden, drie-en-een-half jaar na aanvang van de crisis was de balans nog steeds negatief. Bovendien vertraagde het dalingsritme aanzienlijk in de tweede helft van 2011. Indien de recente conjunctuurvertraging aanhoudt, is het niet ondenkbaar dat deze indicator relatief snel terug zal oplopen. De tijdelijke werkloosheid is immers een erg conjunctuurgevoelige indicator. Gezien de economische vooruitzichten is het dan ook van groot belang om het systeem van tijdelijke werkloosheid *nu* te hervormen, en waar mogelijk een relatie in te bouwen met maatregelen die erop gericht zijn om in periodes van tijdelijke werkloosheid te investeren in het competentieniveau van werknemers.

Ook de uitzendactiviteit reageerde fors op de economische crisis. Tussen juni 2008 en mei 2009 werden heel wat uitzendcontracten stopgezet en zakte de index van de uitzendactiviteit tot een dieptepunt. Midden 2009 werd het herstel ingezet en vervolgens beleefde de uitzendactiviteit een bijna ononderbroken groei gedurende twee jaar. Toch werd het hoge niveau van begin 2008 nog niet geëvenaard. Bovendien werd in mei 2011 het groeipad terug verlaten en begon de curve van de uitzendactiviteit aan een gematigd dalend traject. De uitzendactiviteit reageert hiermee op de economische groeivertraging die ons in de tweede jaarhelft van 2011 parten speelt.

Bekijken we vervolgens de bedrijfsfalingen en de bedrijfsoprichtingen. De bedrijfsfalingen blijven boven index 120 hangen. Dat wil zeggen dat het gemiddeld aantal falingen per maand nog steeds 20% hoger is dan begin 2008. Het aantal falingen houdt met andere woorden stand op een relatief hoog niveau. De laatste maanden is de trend zelfs opnieuw licht stijgend. De bedrijfsoprichtingen van hun kant, nemen gestaag toe, maar het herstel verloopt traag en met haperingen.

De enige indicator die tot nu toe echt kon overtuigen, is de trendlijn van de ontvangen vacatures bij VDAB. De vacatures zijn sinds maart 2010 aan een opmars bezig en in mei 2011 werd het precrisisniveau opnieuw bereikt. Daarmee is dit de enige indicator die de kloof als gevolg van de economische crisis gedicht heeft. In augustus 2011 werd voor het eerst een trendniveau van meer dan 25 000 ontvangen vacatures overschreden. Toch merken we ook hier de invloed van de neerwaartse conjunctuur. In oktober 2011 viel de groei van de vacatures nagenoeg stil.

Figuur 1. Index van de uitzendactiviteit (België) en trendindex* van de bedrijfsoprichtingen, bedrijfsfalingen, tijdelijke werkloosheid en ontvangen VDAB-vacatures (Vlaams Gewest) (januari 2008 – oktober 2011)

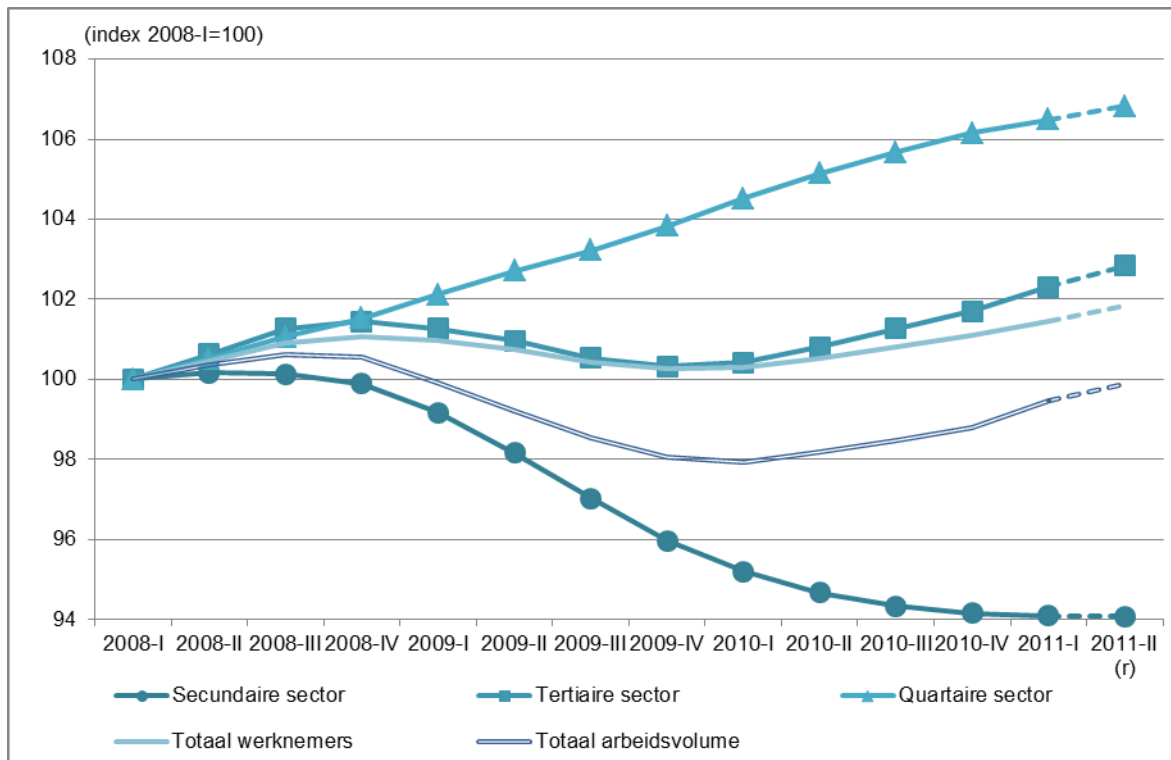
* Trendindex: index van het trendniveau, dit is een voortschrijdend gemiddelde van de voorbije twaalf maanden

Bron: VDAB, RVA, Graydon, Federgon, FOD Economie – Algemene Directie Statistiek (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

3. Relance van de diensteneconomie

Begin 2011 herstelde de tewerkstelling zich in Vlaanderen en werd weer aangesloten op een normaal groeipad. Door de aanhoudende tewerkstellingsgroei in de publieke sector en het beperkte verval in de tertiaire sector, bleef de totale tewerkstelling in Vlaanderen redelijk goed op peil tijdens de crisis (figuur 2). Met 2,11 miljoen werknemers werd in 2011 het globale tewerkstellingsniveau van 2008 zelfs overschreden. Het tewerkstellingsverlies dat opgelopen werd tijdens de economische crisis is dus volledig weggewerkt. Uit de figuur blijkt echter ook dat het totale arbeidsvolume begin 2011 nog steeds lager lag dan in 2008. Er waren dus wel meer werknemers aan de slag dan voor de crisis, maar het totaal aantal gepresteerde arbeidsuren was nog steeds lager dan drie jaar geleden.

Figuur 2. Trendindex* van het aantal werknemers bij RSZ in de hoofdsectoren, van het totaal aantal werknemers en van het totale arbeidsvolume (VTE) (Vlaams gewest, 2008-I tot 2011-II*)

* Trendindex: index van het trendniveau, dit is een voortschrijdend gemiddelde van de voorbije vier kwartalen

* Tweede kwartaal 2011 (r): raming voor het Vlaams Gewest o.b.v. de Snelle Ramingen van RSZ voor België

Bron: RSZ (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

De crisis en de daaropvolgende herleving werden niet in alle sectoren op dezelfde manier gevoeld. In de figuur is goed te zien hoe de tewerkstelling in de secundaire sector (industrie en bouwnijverheid) een behoorlijk steile duik maakte sinds het vierde kwartaal van 2008. Vanaf 2010 begon het verval af te botten en in de eerste helft van 2011 leek de sector te stabiliseren. De raming voor het tweede kwartaal van 2011 gaf slechts een verlies van -0,1% aan ten opzichte van het jaar ervoor. Dit gaat evenwel nog steeds over een lichte achteruitgang ten opzichte van een vorig dieptepunt (het tweede kwartaal 2010), waardoor nu al drie jaar na elkaar verliezen worden gecumuleerd. Ondertussen daalde het aantal werknemers in de secundaire sector tot onder de 500 000, een absoluut minimum sinds vele jaren. Dit maakt dat de tewerkstelling in deze sector op drie jaar tijd met meer dan 30 000 werknemers kromp.

De tertiaire sector (private diensten) kende na een dalende trend in 2009 een relance in 2010, en begin 2011 leek deze sector weer aan te pikken met het groeiritme van voor de crisis. Het zijn vooral *consultancy en zakelijke dienstverlening*, de *uitzendsector* en *onderhoud van gebouwen en tuinen* die de tewerkstellingsgroei van de tertiaire sector mogelijk hebben gemaakt. De toename in de sector *onderhoud van gebouwen en tuinen* kan bijna volledig toegewezen worden aan de opmars van de poetshulp met dienstencheques.

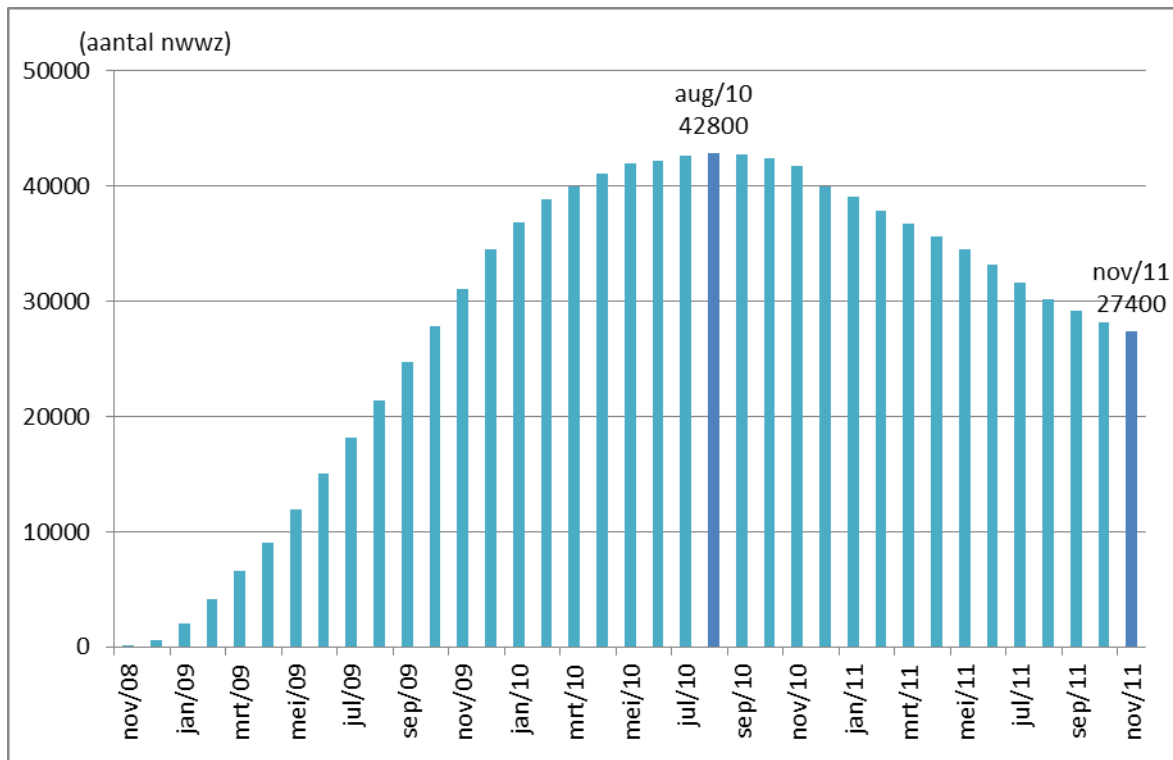
De tewerkstelling in de quataire sector (publieke diensten) leed dusver duidelijk niet onder de crisis. Sinds het aanvangen van de crisis nam de tewerkstelling er gestaag toe. Begin 2011 telden we meer dan 660 000 loontrekkenden in de quataire sector. Dit zijn er zo'n 40 000 meer dan drie jaar eerder. Het valt op dat de sterkste stijging van de quataire sector zich voordeed tijdens de crisis (2008-2010). Zo steeg het aantal werknemers in het eerste crisisjaar met 2,5% en in het tweede jaar met 2,7%. Dit terwijl de toename tussen 2010-I en 2011-I – toen de crisis stilaan wegebde – slechts 1,3%

bedroeg. Bovendien zou de tewerkstellingsgroei in de quartaire sector, die grotendeels steunt op publieke en gesubsidieerde tewerkstelling, tijdens de volgende jaren verder getemperd kunnen worden als gevolg van de vooropgestelde budgettaire sanering. De sector van de *openbare besturen* kende tussen 2008-I en 2011-I alvast een verlies van 1 900 werknemers. Dit is mede een gevolg van het selectief vervangingsbeleid dat sinds 2009 in voege is bij de federale overheidsdiensten.

4. Voorzichtige daling van de werkloosheid

Het herstel op de Vlaamse arbeidsmarkt is ook duidelijk zichtbaar in de werkloosheidsevolutie. Het trendniveau van de werkloosheid begon naar aanleiding van de economische crisis te stijgen in november 2008. In augustus 2010, na 22 maanden van werkloosheidsstijging, werd een hoogtepunt bereikt met 211 000 niet-werkende werkzoekenden. De werkloosheid was toen meer dan een kwart hoger dan het bodemniveau in oktober 2008. Vanaf september 2010 begon het trendniveau van de werkloosheid te dalen. Intussen houdt de werkloosheidsdaling al 15 maanden stand en zijn we weer onder de grens van 200 000 niet-werkende werkzoekenden gezakt. Toch zijn we in november 2011 nog steeds 16% verwijderd van het precrisisniveau.

De balkjes in figuur 3 bieden inzicht in de omvang van de *werkloosheidskloof* die zich ontwikkeld heeft ten aanzien van het precrisisniveau in oktober 2008. De werkloosheidskloof, namelijk het verschil ten opzichte van dit referentiepunt, werd tijdens de crisisperiode maand na maand groter. In mei 2009 werden reeds 10 000 nwwz extra geteld ten opzichte van oktober 2008. In augustus 2009 liep de gecumuleerde kloof op tot meer dan 20 000 nwwz. Nog een jaar later, in augustus 2010, was de kloof het grootst met een surplus van 42 800 nwwz ten aanzien van het precrisisniveau. Daarna werd de kloof geleidelijk aan weer afgebouwd. Toch zien we dat er in november 2011 nog steeds een 'surplus' is van meer dan 27 000 nwwz. Dit wil zeggen dat de totale kloof voorlopig (slechts) voor iets meer dan één derde werd gedicht. Er is dus nog een lange weg te gaan. Bovendien reageert de werkloosheid doorgaans met enkele maanden vertraging op de conjunctuurevolutie. De economische groeivertraging kan het verdere herstel belemmeren.

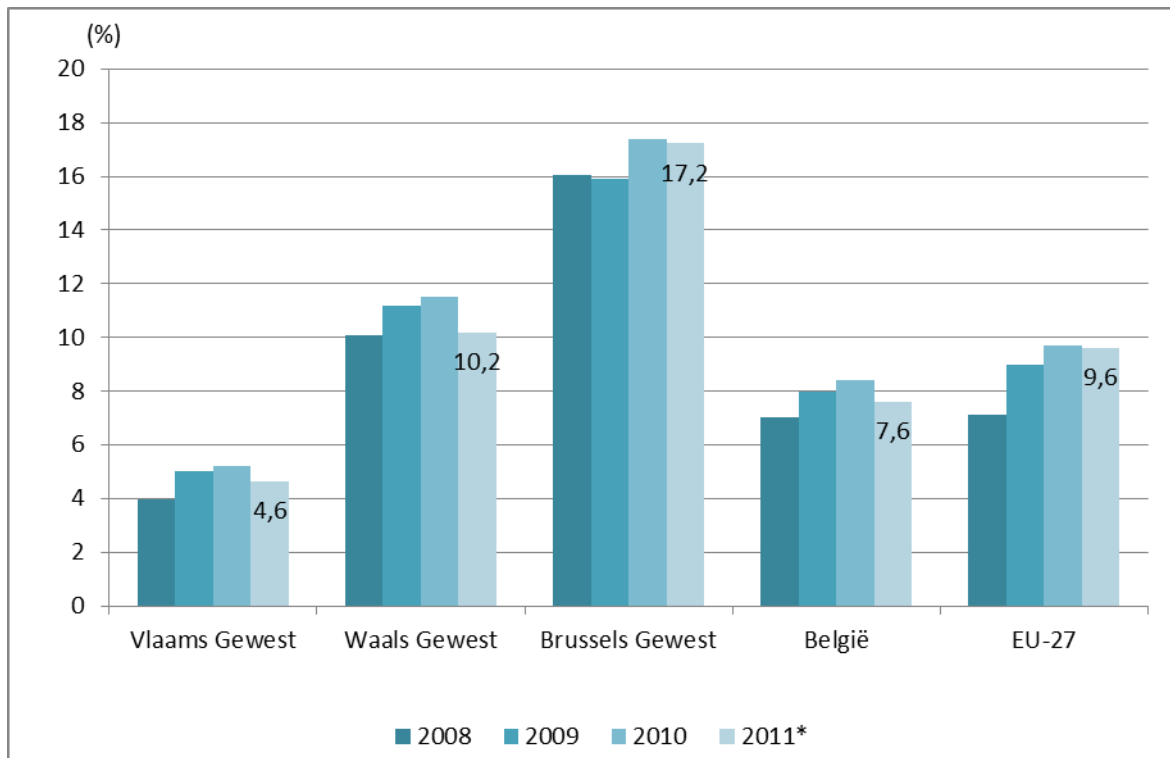
Figuur 3. Werkloosheidskloof ten aanzien van precisisniveau in oktober 2008* (Vlaams Gewest; nov/08 – nov/11)

* Op basis van het trendniveau van de werkloosheid, dit is een voortschrijdend gemiddelde van de voorbije twaalf maanden

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Dankzij de voorzichtige daling van de werkloosheid werd intussen ongeveer één derde van de door de economische crisis aangerichte schade goedge maakt. Toch hebben niet alle werkzoekenden in dezelfde mate kunnen profiteren van de gunstige conjunctuur in 2010 en begin 2011. De crisis zindert het sterkst na bij de allochtonen. Het aantal allochtone nwwz bereikte in 2011 een recordhoogte van 47 500 personen, liefst 37% meer dan vóór de crisis. Bij de mannen en de hooggeschoolden lag de werkloosheid anno 2011 nog een kwart hoger dan voor de crisis, en ook bij de middengeschoolden, personen zonder arbeidshandicap en jongeren bleef de resterende kloof groter dan gemiddeld.

In figuur 4 plaatsen we de Vlaamse werkloosheid in een ruimer Belgisch en Europees perspectief. We vergelijken er de werkloosheidsgraden van de Belgische gewesten en de EU-27. Het gaat om de ILO-werkloosheidsgraad gebaseerd op de Enquête naar de Arbeidskrachten. Het Vlaams Gewest (4,6%) is het enige gewest dat beter doet dan het Europees gemiddelde (9,6%). Het Waals Gewest mag dan wel bijzonder goed herstellen van de crisis, de werkloosheid is er nog steeds bijzonder hoog. In het tweede kwartaal van 2011 bedroeg (het trendniveau van) de Waalse werkloosheidsgraad 10,2%, meer dan dubbel zo hoog als de Vlaamse werkloosheidsgraad. De uiterst moeilijke Brusselse situatie is overduidelijk: in dit gewest was 17,2% van de beroepsactieve bevolking werkloos. De figuur toont ook hoe de Europese werkloosheid bij de start van de economische crisis sterker is toegenomen dan de Belgische, en hoe het herstel er in 2011 veel gematigder was. In het Vlaams en het Waals Gewest daalde de werkloosheid in 2011 veel sterker dan gemiddeld in Europa.

Figuur 4. ILO-Werkloosheidsgraad in België, de gewesten en EU-27 (2008 – 2011*)

* Het cijfer voor 2011 is geen jaarcijfer, maar het trendcijfer van het tweede kwartaal van 2011 (dit is een gemiddelde van het 3^e kwartaal 2010 tot en met het 2^e kwartaal 2011)

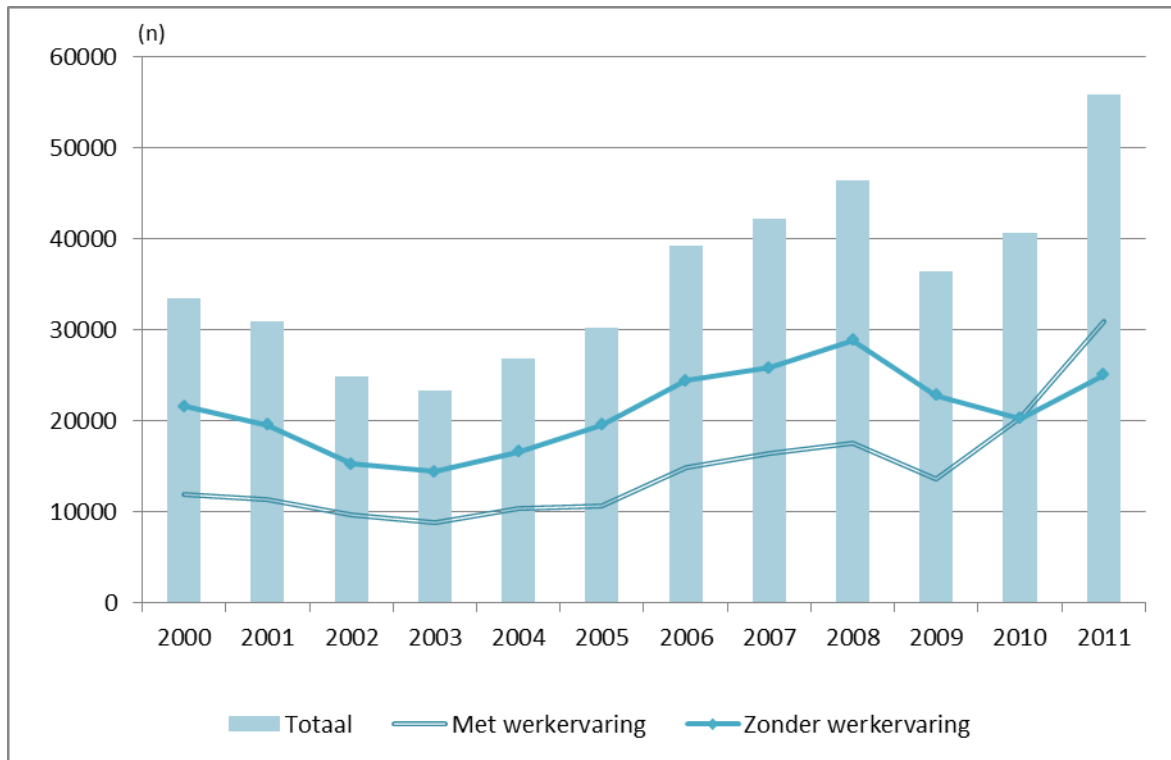
Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK, Eurostat LFS (Bewerking Departement WSE/Steunpunt WSE)

5. De vacaturemarkt piekt

Ook op de Vlaamse vacaturemarkt werd de crisis intussen verteerd, gedreven door onder meer een sterke vervangingsvraag. Dit werd eerder al geïllustreerd bij de trendevolutie van het aantal ontvangen vacatures (figuur 1), maar ook de *openstaande vacatures* pieken op een hoog niveau (figuur 5). In 2011 steeg het aantal openstaande vacatures met maar liefst +37,8% tot gemiddeld 55 900 vacatures, een niveau dat zelfs dat van 2008 (46 500) overstijgt. Opvallend is nog dat de groei in 'ontvangen' vacatures tijdens de voorbije maanden nagenoeg stilviel, terwijl de 'openstaande' vacatures sterk bleven toenemen. Dit is een indicatie dat het invullen van vacatures erg moeizaam verloopt.

In 2010 waren er voor het eerst evenveel vacatures met als zonder ervaringsvereisten (zie figuur 5). Dat jaar kenden de vacatures zonder ervaringsvereisten zelfs een behoorlijke daling. In 2011 is dit niet langer het geval. Met een stijging van +23,7% gingen de openstaande vacatures zonder ervaringsvereisten er stevig op vooruit. Toch deden de vacatures met ervaringsvereisten het opnieuw beter, met een stijging van maar liefst +51,9% ten opzichte van 2010. Uiteindelijk is inmiddels 55,2% van alle openstaande vacatures bij VDAB gericht op kandidaten met relevante werkervaring.

Figuur 5. Gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures, totaal, met en zonder werkervaring (Vlaams Gewest; gemiddelde januari-oktober 2000-2011)

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

In 2011 stegen de openstaande vacatures ook ongeacht de studievereisten. De vacatures zonder studievereisten kenden de kleinste groei, toch bleven ze het talrijkst. Ze omvatten nog steeds de helft (50,7%) van alle openstaande vacatures. Vacatures gericht aan hogeschoolden kenden de sterkste groei en zijn inmiddels goed voor bijna één derde (31,9%) van alle openstaande vacatures. De vacatures voor middengeschoolden groeiden aan een gemiddeld tempo en zijn in 2011 goed voor nog 17,5% van het totaal. Het valt nog op te merken dat de stijging van de meest 'laagdrempelige jobs' achter bleef op de globale groei van de vacaturemarkt. Het gaat daarbij om vacatures waarin geen studievereisten vermeld zijn, maar ook geen werkervaring of meertaligheid gevraagd wordt. In 2008 was nog 28,2% van de vacatures toegankelijk voor laaggeschoolden zonder werkervaring en meertaligheid, tegenover 23,8% in 2011.

Door het aantal openstaande vacatures te confronteren met het aantal niet-werkende werkzoekenden (nwwz) bekomen we de spanningsratio. Deze ratio is van belang voor de arbeidsmarkt daar hij aangeeft hoeveel onmiddellijk beschikbare arbeidskrachten er bij VDAB zijn per openstaande VDAB-vacature. Een beperkt aantal nwwz per vacature, en zodus een lage spanningsratio, wijst op een hoge krapte op de arbeidsmarkt.

Opvallend aan de recente financiële en economische crisis is dat deze niet voor veel bijkomende 'ademruimte' heeft gezorgd op de arbeidsmarkt. De Vlaamse arbeidsmarkt bleef in 2009 en 2010 verstikkend krap met een spanningsratio van iets meer dan 5 nwwz per openstaande vacature (figuur 6). Dit is een sterke indicatie dat er onderhuids wat misloopt op de Vlaamse arbeidsmarkt. Hier komen we verder nog op terug. Nog verrassender is de uiterst lage spanningsratio in 2011. Met 3,5 nwwz per openstaande VDAB-vacature hebben we te kampen met de krapste arbeidsmarkt van deze eeuw. Indien we afzakken tot op het niveau van de beroepsgroepen is de spanning vaak nog nijpender. Steeds meer beroepsgroepen, ondertussen reeds 14 op een totaal van 27, bevinden zich in de meest krappe categorie waarbij er minder dan 3 nwwz per openstaande vacature beschikbaar zijn.

Historisch gezien lag de spanningsratio voor hooggeschoolden steeds lager dan deze van de totale groep. Bij de spanningsratio voor hooggeschoolden zetten we de vacatures waarvoor een hoger diploma gewenst is, af tegenover de populatie hooggeschoolde nwwz. In 2011 zakke de spanningsratio voor hooggeschoolden tot 1,8, eveneens het laagste niveau van de beschouwde periode. Concreet stellen we dus vast dat we momenteel geconfronteerd worden met een arbeidsmarkt die minder dan twee hooggeschoolde nwwz kan aanbieden per openstaande VDAB-vacature waarin een hooggeschoold profiel wordt gevraagd. Figuur 6 toont ons dat initieel (in 2000) de lijnen van de totale spanningsratio en die voor hooggeschoolden verder uit elkaar lagen dan momenteel het geval is. Dit wijst er op dat ook bij andere studieniveaus lage spanningsratio's inmiddels courant geworden zijn.

Figuur 6. Spanningsratio (aantal nwwz per openstaande VDAB-vacature), totaal en hooggeschoold personeel (Vlaams Gewest; gemiddelde januari-oktober 2000-2011)

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

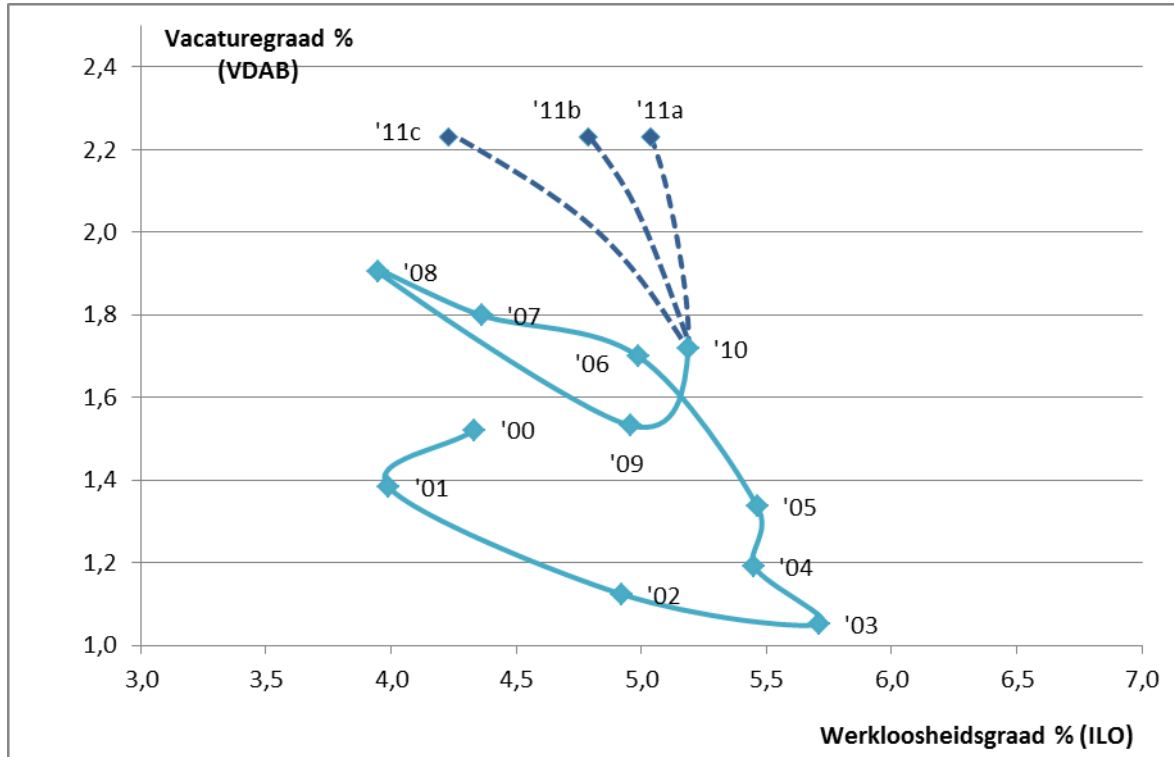
6. Gekneld tussen vraag en aanbod

In figuur 7 geven we de evolutie en onderlinge relatie van de werkloosheidsgraad (U) en de vacaturegraad (V) weer. De gecombineerde UV -curve geeft inzicht in de mate waarin de globale arbeidsmarkt erin slaagt om werkzoekenden en beschikbare jobs onderling af te stemmen (het zogenaamde matchingproces). De relatie tussen beide indicatoren is doorgaans negatief zodat een toename van de vacaturegraad in het algemeen gepaard gaat met een daling van de werkloosheidsgraad.

De UV -curve toont aan dat elke crisis uitmondt in een lagere vacaturegraad, die gepaard gaat met een hogere werkloosheidsgraad (verschuiving naar rechts beneden). Vervolgens wordt deze achteruitgang, bij een conjunctuurherstel, in de mate van het mogelijke opnieuw bijgebeeld

(verschuiving naar links boven). De spiraalvormige ontwikkeling van de curve duidt er op dat de werkloosheidsgraad doorgaans trager reageert op een conjunctuurwissel dan de vacaturegraad. Zo ook in 2010, toen de jobcreatie terug op gang kwam, terwijl tegelijkertijd de werkloosheidsgraad nog aanhield.

Figuur 7. UV-curve: ILO-werkloosheidsgraad (U) en VDAB-vacaturegraad (V) (Vlaams Gewest; 2000-2011*)

* Werkloosheidsgraad 2011 (X-as)

- Scenario '11a: de jaargroei bij HERMREG (werkloosheidsgraad exclusief oudere werklozen) '10-'11 werd toegepast op de werkloosheidsgraad EAK 2010
- Scenario '11b: de jaargroei bij VDAB '10-'11 op basis van het gemiddelde van de periode 'januari-september' werd toegepast op de werkloosheidsgraad EAK 2010
- Scenario '11c: 2011 is gelijk aan het gemiddelde van de EAK-werkloosheidsgraad in het eerste en tweede kwartaal 2011

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK, HERMREG, VDAB, RSZ (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Aan de hand van onvolledige cijfers voor het jaar 2011 kunnen we ook al een schatting maken van het lopende jaar. Omdat vooral de werkloosheidsgraad op het moment van de analyse nog moeilijk in te schatten is, hanteren we een vork met drie scenario's (toelichting onder de figuur). In de scenario's a en b valt de werkloosheidsgraad terug tot (net onder) het niveau van 2009, in scenario c is de daling forser en wordt opnieuw aangesloten bij het niveau van 2007. In geen van de drie situaties wordt echter reeds het bodemniveau van 2008 bereikt. De vacaturegraad kent daarentegen een forse groei en stijgt in 2011 uit tot ver boven het vorige plafond van 2008. De daling van de werkloosheidsgraad is dan ook relatief beperkt in verhouding tot de explosieve groei van de vacaturegraad. Dit wijst op een grotere vraag-aanbod-mismatch en een toename van de knelpuntproblematiek op de Vlaamse arbeidsmarkt.

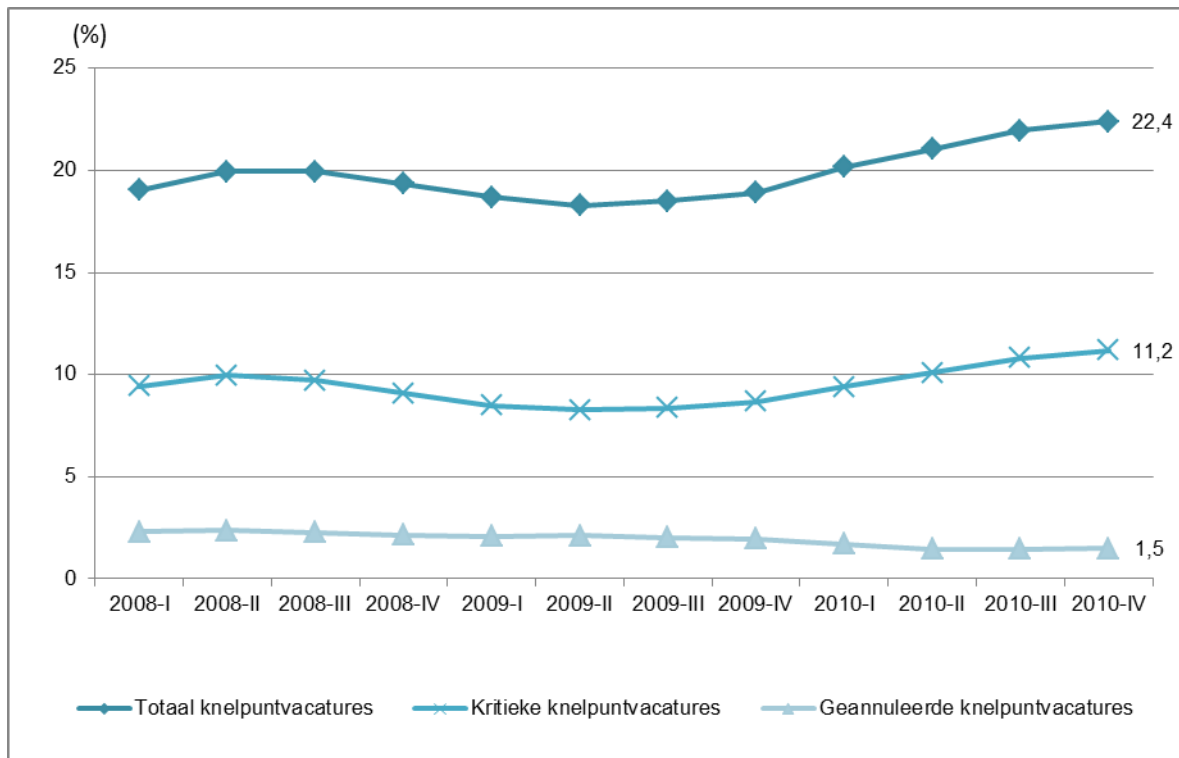
De aansluitingsproblematiek tussen vraag en aanbod ging ook gepaard met een stijgend belang van de knelpuntvacatures. Voor het afbakenen van de knelpuntvacatures ontwikkelden we in samenspraak met VDAB een definitie met 'drie trappen' waarvoor we de vacatures gedurende zes

maanden na de registratie opvolgen. Het gaat om vacatures die in een bepaald jaar ontvangen én beheerd werden door de consultants van VDAB.¹

In figuur 8 zetten we de evolutie van de knelpuntvacatures uit in een trendlijn per kwartaal. Halfweg 2008 werd één op de vijf ontvangen en door VDAB-beheerde vacatures als knelpuntvacature gedetecteerd (*trap 1*). Dit zijn vacatures die langer dan drie maanden open stonden of die geannuleerd werden wegens het ontbreken van geschikte kandidaten. Eén tiende van de vacatures behoorde tot de categorie van de kritieke knelpuntvacatures (*trap 2*), deze omvat vacatures die langer dan zes maanden open stonden (of geannuleerd werden). Een kleine 2,5% van de vacatures, tot slot, werd tijdens de eerste zes maanden na registratie weer geannuleerd door een gebrek aan kandidaat-werkzoekenden (*trap 3*).

Naar aanleiding van de economische crisis begon het trendniveau van de knelpuntvacatures te dalen en in het tweede kwartaal 2009 was er sprake van nog 18,3% knelpuntvacatures en 8,3% kritieke knelpuntvacatures. Daarna ging het opnieuw bergop en amper drie kwartalen later (eerste kwartaal 2010) werd het niveau van voor de crisis geëvenaard. Nadien ging het verder in stijgende lijn en tegen eind 2010 was het trendniveau opgelopen tot 22,4% knelpuntvacatures en 11,2% kritieke knelpuntvacatures. Dit is voor beide categorieën het hoogste niveau tijdens de beschouwde periode. Enkel bij de categorie van knelpuntvacatures die tijdens de eerste zes maanden effectief geannuleerd werden, stelden we in 2010 een verdere daling van het trendniveau vast. De knelpuntvacatures bleven dan ook gemiddeld langer open staan.

1 De vacatures die door de werkgevers zelf beheerd worden, kunnen we niet integreren in de analyse omdat we onvoldoende informatie hebben over het verloop en de afhandeling ervan. De vacatures beheerd door de werkgevers waren van 2007 tot 2010 goed voor 50 à 56% van de ontvangen vacatures.

Figuur 8. Trendniveau* van het aandeel knelpuntvacatures, per categorie (Vlaams Gewest; 2008-I – 2010-IV)

* Het gaat om vacatures voor het NEC, zonder uitzendopdrachten, ontvangen in het betreffende kwartaal en beheerd door VDAB-consulenten

* Trendniveau: voortschrijdend gemiddelde van de voorbije vier kwartalen

Bron: VDAB cohorte-bestanden (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

7. De arbeidsdeelname herstelt, maar niet iedereen profiteert mee

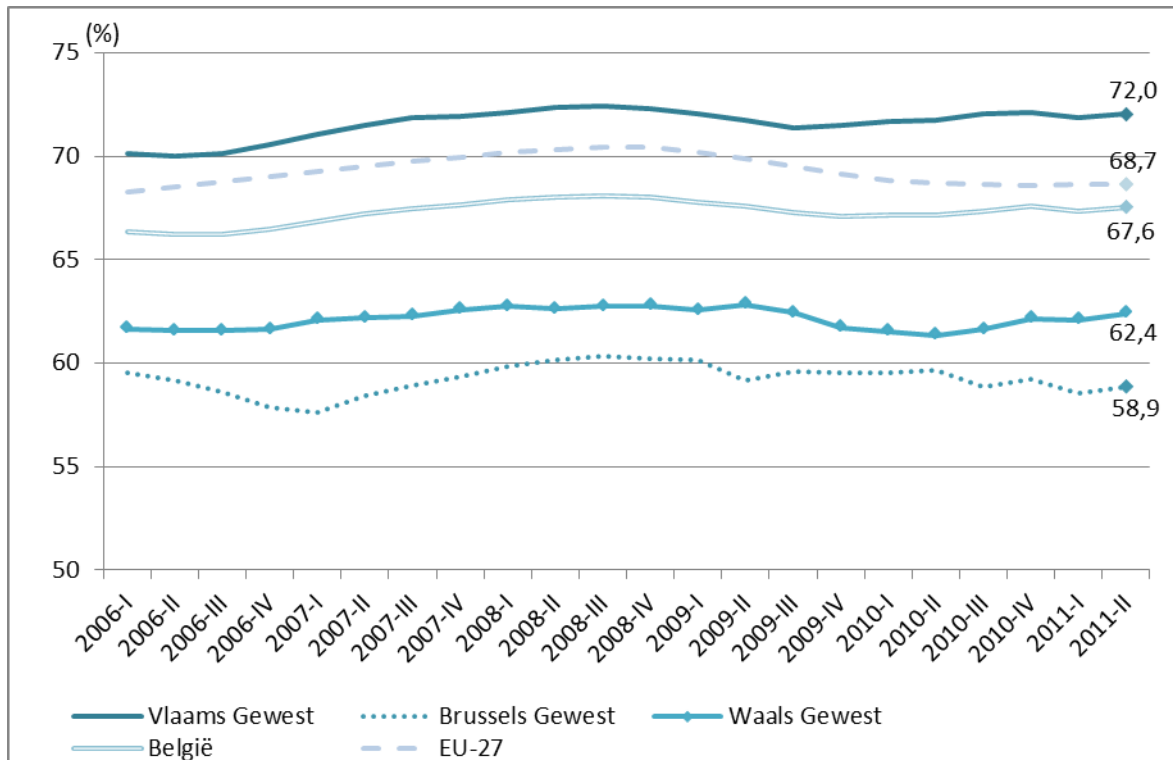
In navolging van de EU2020-strategie schoof ook Vlaanderen een aantal werkzaamheidsdoelstellingen naar voor. Zo werd onder meer vooropgesteld om tegen het jaar 2020 76% van de inwoners tussen 20 en 64 jaar aan de slag te krijgen. De economische crisis zorgde echter voor een valse start en anno 2011 was de Vlaamse werkzaamheidsgraad zelfs nog niet helemaal hersteld tot het precrisisniveau van 2008.

Figuur 9 toont de trendevolutie van de werkzaamheidsgraad in de Belgische gewesten, België en de Europese Unie in haar geheel. Het is duidelijk dat deze zeer geleidelijk evolueert, en dat de onderlinge verhoudingen tussen de verschillende gebieden grotendeels gerespecteerd blijven. Sinds 2010 zien we wel een verschil tussen de Europese werkzaamheidsgraad, die stabiliseert, en België en de gewesten, waar de werkzaamheidsgraad toeneemt (met uitzondering van Brussel). Het Europese herstel wordt vooral geremd door de slechte cijfers in landen als Griekenland, Spanje en Ierland.

Halverwege 2011 bedroeg het trendniveau van de Vlaamse werkzaamheidsgraad 72% (20-64 jaar). Dat is ruim boven het (dalende) Europese gemiddelde van 68,7%. Het Waals Gewest kende een werkzaamheidsgraad van 62,4% en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 58,9%, waardoor de Belgische werkzaamheidsgraad op 67,6% uitkwam.

De werkzaamheidsgraad in het Vlaams Gewest is nog maar een fractie verwijderd van het hoogste niveau dat het ooit bereikte, in 2008 voor de crisis uitbrak. Toch konden niet alle groepen in dezelfde mate mee profiteren van het geleidelijke herstel. Vooral bij een aantal specifieke groepen (mannen, jongeren, allochtonen, arbeidsgehandicapten) heeft de arbeidsdeelname duidelijk meer en langer te lijden onder de crisis. Nu de economie opnieuw vertraagt, dreigt de werkzaamheid van deze groepen te stagneren, of zelfs opnieuw achteruit te gaan. Dit bemoeilijkt het realiseren van een meer evenredige arbeidsdeelname en het behalen van de vooropgestelde doelstellingen tegen 2020.

Figuur 9. Trendniveau* van de werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) (België en de gewesten, EU-27; 2006-I – 2011-II)

* Trendniveau: voortschrijdend gemiddelde van de voorbije vier kwartalen

Bron: Eurostat LFS, FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK (Bewerking Departement WSE/Steunpunt WSE)

8. De Vlaamse werkzaamheidsdoelen: gezond ambitieus?

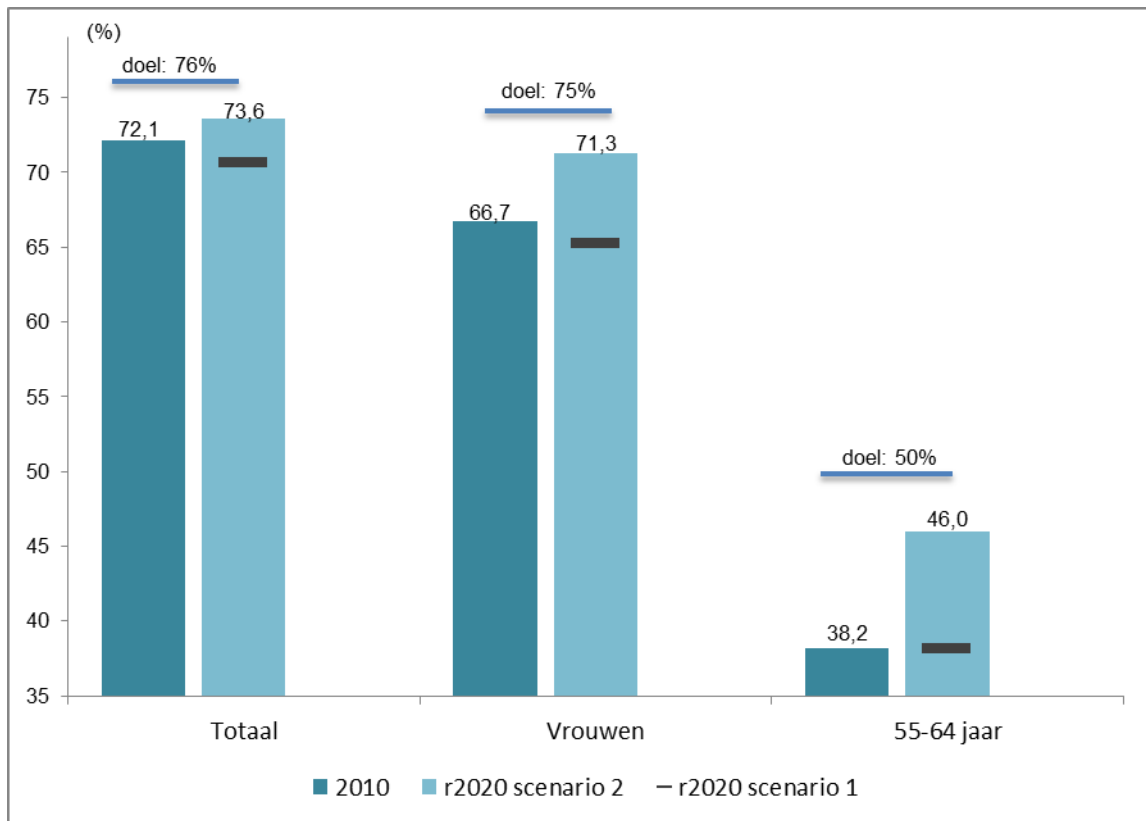
De diverse werkzaamheidsdoelstellingen die geformuleerd zijn voor 2020 roepen heel wat pertinente vragen op. De meest voor de hand liggende vraag is deze naar de haalbaarheid. In de periode 2000-2010 werd immers slechts één van de drie vooropgestelde Lissabondoelstellingen gerealiseerd in Vlaanderen. In figuur 10 schatten we aan de hand van simulaties welke werkzaamheidsgraden we in 2020 mogen verwachten. Hierbij houden we rekening met verwachte demografische evoluties en gelijkblijvende evoluties op het vlak van arbeidsparticipatie (bv. toenemende arbeidsdeelname van vrouwen en 55-plussers). De simulaties laten een vooruitgang optekenen tegenover het referentiejaar 2010. Voor het Vlaams Gewest bedraagt de gesimuleerde toename in werkzaamheid tussen 2010 en 2020 1,5 procentpunt. Vlaanderen zou hiermee stranden op 73,6%, een eind onder de eigen doelstelling van 76%. Om de hoofddoelstelling te halen, moeten we nog eens 93 000 Vlamingen extra aan het werk krijgen (bovenop de bijkomende werkenden die door het scenario reeds zijn ingecalculeerd). Op automatische piloot geraken we er dus niet. Wat uiteraard ook niet hoeft: een

doelstelling is enkel zinvol wanneer ze (gezond) ambitieus is, als ze de aspiratie uitspreekt om het in de toekomst beter te doen.

Behoudens onvoorziene demografische ontwikkelingen of opvallende en gunstige trendbreuken in arbeidsdeelname – bijvoorbeeld door nieuwe beleidsimpulsen -, lijken de 2020-doelstellingen op het vlak van werkzaamheid dus (te) hoog gegrepen. Wel willen we benadrukken dat deze simulaties niet als klassieke prognoses mogen geïnterpreteerd worden. Het gebruikte scenario kan best gezien worden als een soort *baseline*: waar komen we uit als recente trends in arbeidsdeelname zich lineair voortzetten? Het is in dit opzicht een neutraal scenario, dat geen rekening houdt met positieve ontwikkelingen die de werkzaamheid in de volgende jaren meer zouden stuwten dan in de voorbije periode (bv. een versnelling in de toename van de arbeidsdeelname van 50-plussers), noch met gebeurtenissen die de werkzaamheid meer onder druk zetten (bv. een economische groeivertraging en de gevreesde 'double dip' in de werkgelegenheid). Wanneer het gesimuleerd cijfer onder de doelstelling valt, is dit een signaal dat er wellicht extra inspanningen nodig zijn, zeker indien de verwachte conjunctuurevolutie in de nabije toekomst niet gunstiger is dan die in de referentieperiode (hier 2005-2010, een tijdspanne met enkele economisch goede jaren, maar ook een recessie).

Kijken we vervolgens naar de subdoelstellingen voor vrouwen (75% in 2020) en 55-plussers (50% in 2020). De projecties beloven een mooie sprong voorwaarts ten opzichte van 2010. Zo zou de werkzaamheid van Vlaamse vrouwen verder toenemen van 66,7% in 2010 tot 71,3% in 2020. De doelstelling van 75% blijft echter buiten bereik, ook bij gelijkblijvend opwaartse trends in arbeidsparticipatie en inlossing van de huidige bevolkingsprognoses. Ook voor de 55-plussers voorzien de projecties in een verdere stijging van de werkzaamheidsgraad, maar blijft de doelstelling buiten bereik. De kloof tussen simulatie (46%) en doel (50%) bedraagt vier procentpunten.

Figuur 10. Werkzaamheid totaal (20-64 jaar), vrouwen en 55-plussers: reële graden voor 2010, gesimuleerde graden volgens scenario 1 en scenario 2 voor 2020, doelstellingen voor 2020 (Vlaams Gewest)

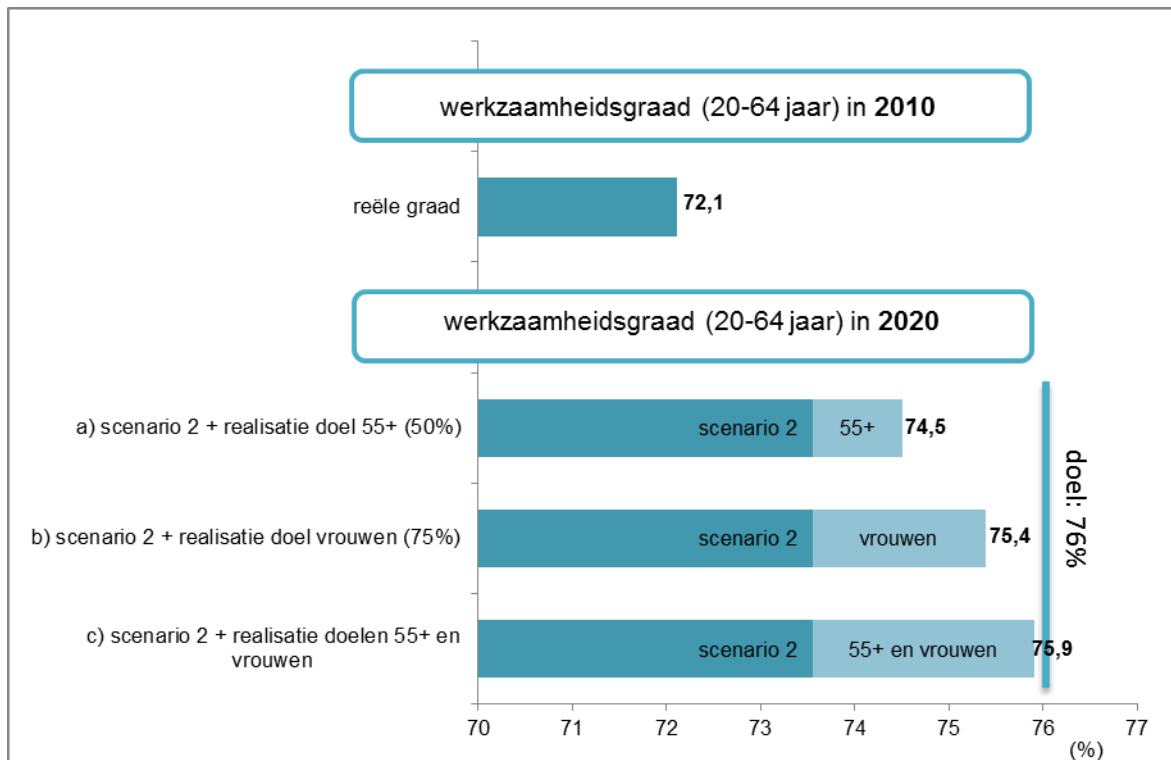

Bron: Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060, FPB (2008); FOD Economie - Algemene Directie Statistiek - EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

Tot slot stellen we ons de vraag of de hoofd- en subdoelstellingen onderling voldoende afgestemd zijn. Dit complexe vraagstuk proberen we te beantwoorden door de globale werkzaamheidsgraad (mannen en vrouwen, 20-64 jaar) in 2020 te berekenen in drie hypothetische situaties: (a) bij het behalen van de subdoelstelling voor 55-plussers, (b) bij het behalen van de subdoelstelling voor vrouwen en (c) bij het gelijktijdig behalen van beide subdoelstellingen. Als werkzaamheidsgraad voor de 'restgroep' - dit is de groep waarvoor geen doelstelling is geformuleerd (bv. mannen tussen 20 en 64 jaar in situatie b) - gebruiken we de resultaten van de simulaties.

De rekenoefening (figuur 11) leert ons dat de globale werkzaamheid in 2020 74,5% zal bedragen als de subdoelstelling voor 55-plussers (50% werkzaamheid) gerealiseerd wordt (situatie a). De hoofddoelstelling van 76% wordt onder deze hypothese niet gehaald. Realisatie in 2020 van enkel de doelstelling voor vrouwen (75% werkzaamheid; situatie b) doet de globale werkzaamheid stijgen van 72,1% in 2010 tot 75,4% in 2020. Deze eindigt dus een half procentpunt onder de target. De gelijktijdige realisatie van de twee subdoelen (situatie c) kript de globale werkzaamheid nog iets verder op, tot 75,9%. Om bij het behalen van de twee subdoelen globaal precies op 76% uit te komen, moet de werkzaamheid van de restgroep (mannen tussen 20 en 54 jaar), in vergelijking met de volgens scenario 2 gesimuleerde graad, nog iets hoger uitkomen (84,3% versus 84,1%; in 2010 bedroeg de werkzaamheid van deze groep 85,6%). Om 76% van de Vlamingen aan het werk te krijgen is het dus voldoende om de (ambitieuze) doelen voor vrouwen en 55-plussers te halen, toch als we bijkomend nog op een kleine *boost* vanwege de mannen onder de 55 jaar kunnen rekenen. Indien Vlaanderen er echter niet in slaagt om bij de vrouwen en 55-plussers de eigen doelstellingen te bereiken (zoals de simulatie bij gelijkblijvende patronen aangeeft), zal de bijdrage van de 20-54-jarige mannen groter moeten zijn.

Figuur 11. Afstemming tussen hoofd- en subdoelstellingen inzake werkzaamheid: reële werkzaamheidsgraad voor 2010, gesimuleerde werkzaamheidsgraden voor 2020 en doelstelling voor 2020 (Vlaams Gewest)

Bron: Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060, FPB (2008); FOD Economie - Algemene Directie Statistiek - EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE / Departement WSE)

9. Conclusie: De Vlaamse arbeidsmarkt herademt (maar hoe lang nog?)

Begin 2011 herstelde de tewerkstelling zich in Vlaanderen en werd weer aangesloten op een normaal groeipad. Met 2,11 miljoen werknemers werd het globale tewerkstellingsniveau van 2008 zelfs overschreden. De quartaire sector hield tot dusver stand en ook de tertiaire sector liet de crisis intussen achter zich. In de secundaire sector bleef de tewerkstelling echter verder dalen en zakte het aantal werknemers tot onder de 500 000, een absoluut minimum sinds vele jaren.

Ook op de Vlaamse vacaturemarkt werd de crisis intussen verteerd. In 2011 ontving de VDAB gemiddeld meer dan 25 000 vacatures per maand. Nooit eerder was de vraag naar arbeid bij de publieke bemiddelaar zo groot. Goed nieuws dus voor de Vlaamse arbeidsmarkt, al dient deze verhoogde vraag ook wel opgevangen te worden met een afdoend en kwalitatief sterk aanbod. Net daar begint het schoentje te knellen. De arbeidsmarktcrapte steeg tot een recordhoogte en het aandeel knelpuntvacatures klon verder tot boven 20%.

De nieuwe jobcreatie zorgde de voorbije maanden ook voor een gestage daling van de werkloosheid. Intussen werd een derde van de door de economische crisis aangerichte schade goedge maakt. Dit betekent echter evenzeer dat we nog *twee derde* te gaan hebben voor een volledig herstel. Bovendien hebben niet alle werkzoekenden in dezelfde mate kunnen profiteren van de gunstige conjunctuur. Het aantal werkzoekende 50-plussers, allochtonen en langdurig werkzoekenden is in 2011 amper gedaald of zelfs nog gestegen.

Al bij al lijkt het Vlaams Gewest de voorbije crisis beter te verteren dan de meeste Europese landen. Toch is de Vlaamse werkzaamheidsgraad nog niet helemaal hersteld tot het precrisisniveau. Vooral bij een aantal specifieke groepen (mannen, jongeren, allochtonen, arbeidsgehandicapten) heeft de

arbeidsdeelname duidelijk meer en langer te lijden onder de crisis. Nu de economie opnieuw vertraagt, dreigt de werkzaamheid van deze groepen te stagneren, of zelfs opnieuw achteruit te gaan. Dit bemoeilijkt het realiseren van een meer evenredige arbeidsdeelname en het behalen van de vooropgestelde doelstellingen tegen 2020. Bij 'ongewijzigd beleid' is de realisatie van de Vlaamse doelstellingen weinig waarschijnlijk. Belangrijk is wel dat de hoofddoelstelling en de subdoelstellingen onderling behoorlijk afgestemd lijken. Indien we er in slagen om de (ambitieuze) subdoelstellingen bij vrouwen en 55-plussers te realiseren, dan is ook de overkoepelde doelstelling van 76% werkzame Vlamingen binnen handbereik.

Samengevat kunnen we dus zeggen dat de Vlaamse arbeidsmarkt het behoorlijk goed deed in het kielzog van het (voorbij) economisch herstel. Toch was de kloof ten aanzien van het precrisisniveau nog niet gedicht. Bovendien duiken er indicaties op dat het arbeidsmarktherstel opnieuw begint te haperen. De huidige situatie van economische instabiliteit zorgt dan ook voor een grote onzekerheid over de arbeidsmarktvooruitzichten. Terwijl 2011 naar verwachting zal afronden met een globaal positief bilan, zijn de voorspellingen voor 2012 heel wat pessimistischer. De waarschuwingen voor een 'double-dip' zijn alvast niet uit de lucht gegrepen en bij aanhoudende economische malaise is het niet ondenkbaar dat het arbeidsmarktherstel stilaan weer wegebt. Met andere woorden, we stelden vast dat de Vlaamse arbeidsmarkt weliswaar herademt, maar moeten concluderen dat de weg naar een volledig herstel nog lang en onzeker is.

Literatuur

FPB. 2011. *Economische vooruitzichten 2011-2012. September 2011*. Brussel: Federaal Planbureau, Instituut voor de Nationale Rekeningen.

HRF. 2011. *Bijwerking van het advies van maart 2011 ten gevolge van de gewijzigde economische context. Oktober 2011*. Hoge Raad van Financiën.

ILO. 2011. *World of Work Report 2011. Making markets work for jobs*. Geneva: International Labour Organization.

NBB. 2011a. *Economische indicatoren voor België. Nr. 2011-43*. Brussel: Nationale Bank van België.

NBB. 2011b. *Maandelijks conjunctuurenquête bij de bedrijven - november 2011*. Brussel: Nationale Bank van België.

OECD. 2011. *Economic Outlook no.90. November 2011*. OECD Publishing.

SVR. 2011. *De Vlaamse conjunctuur in oktober 2011*. Brussel: Studiedienst Vlaamse Regering.